BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "dhn" md.; *Lisânü'l-ʿArab*, "dhn" md.; Mustafavî, *et-Taḥḳīḳ*, "dhn" md., III, 176-178; *Müsned*, IV, 6, 7; Buhârî, "İstisḳā", 2, "Tefsîr", 12/4, 30/1, 44/5-6; Müslim, "Şıfâtü'l-münâfıkīn", 39, 40, "Fiten", 39, 40; İbn Mâce, "Fiten", 25, 28; Tirmizî, "Tefsîr", 46, "Fiten", 21; Taberî, *Câmiʿu'l-beyân*, XXV, 111-115; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîḥu'l-ġayb*, XXVII, 241-244; Nevevî, *Şerḥu Müslim*, XVII, 140-142; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Ḳurʾân*, VII, 232-236; a.mlf., *en-Nihâye* (nşr. M. Ahmed Abdülazîz), Beyrut 1408/1988, I, 223-226; Teftâzânî, *Şerḥu'l-ʿAḳāʾid*, s. 193-194; Aynî, *ʿUmdetü'l-ḳārî*, Kahire 1392/1972, VII, 29; *Tecrid Tercemesi*, III, 271-281; XI, 144-148, 177-179; Berzencî, *el-İşâʿa li-eşrâṭi's-sâʿa*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübi'l-ilmiyye), s. 155, 177-178; Seffârînî, *Levâmiʿu'l-envâri'l-behiyye*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmî), II, 128-131; Şevkânî, *Fethu'l-ḳadîr*, Kahire 1349-51, IV, 556-557; Abdüllatif el-Harpûtî, *Tenḳīḥu'l-kelâm*, İstanbul 1330, s. 358-359; Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 4190-4193, 4297-4299; D. Masson, *Monothéisme coranique et monothéisme biblique*, Paris 1976, s. 692; Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyât*, Ankara 1979, s. 309-310; Halûk Nurbaki, *Radyasyon ve Miniklerin Evreni*, İstanbul 1987, tür.yer.; a.mlf., *Kur'ân-ı Kerîm'den Ayetler ve İlmî Gerçekler*, Ankara 1988, s. 12-18; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsîri*, İstanbul 1988-91, VIII, 303-306; Zeki Sarıtoprak, *İslâm'a ve Diğer Dinlere Göre Deccal*, İstanbul 1992, s. 98; Bekir Topaloğlu, "Batşe-i Kübrâ", *DİA*, V, 203-204.

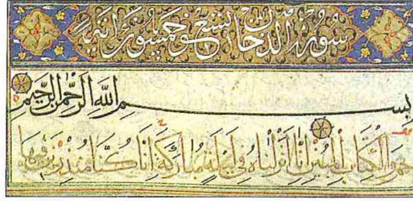
 METİN YURDAGÜR

DUHÂN SÛRESİ

(سورة الدخان)

Kur'ân-ı Kerîm'in kırk dördüncü sûresi.

Mekke devrinin sonlarında muhtemelen Zuhruf sûresinin ardından ve Câsiye sûresinden önce nâzil olmuştur. Mushafta "hâ-mîm" ile başlayan yedi sûrenin beşincisidir. Âyetleri Kûfe sayımına göre elli dokuz, Hicaz sayımına göre altmıştır. Bu fark, baştaki "hâ-mîm" rumuzunun müstakil âyet sayılıp sayılmamasıyla ilgili görüş ayrılığından doğmaktadır. **Fâsıla*** sı (ن ، م) harfleridir. Sûre, ismini onuncu âyette geçen ve "duman" anlamına gelen **duhân** kelimesinden almaktadır. Aynı zamanda sûrenin nüzûl sebebi olan duhânın, söz konusu âyette gökyüzünden gelip insanların üzerine bir azap olarak çökeceği bildirilmiştir (bk. DUHÂN). Hz. Peygamber'den kıyamet alâmetleriyle ilgili olarak rivayet edilen bir hadiste geçen duman ise (bk. *Müsned*, IV, 6, 7; Müslim, "Fiten", 39, 40; İbn Mâce, "Fiten", 25, 28; Tirmizî, "Fiten", 21) kıyamet öncesinde meydana gelecektir. Buna göre gökten inecek olan bir

Duhân sûresinin muhakkak hattıyla yazılmış ilk âyetleri

duman bütün yeryüzünü kaplayacak, her taraf bacasız fırın gibi ısınacaktır. Bu sûredeki duhân ile kıyamet alâmetlerinden olan duhânın aynı olduğunu söyleyenler olmuşsa da bunların birbirinden farklı olduğunu ileri sürenler çoğunluktadır. Zira biri zuhur etmiş ve geçmiştir, diğeri ise zuhur edecektir (bk. *Tecrid Tercemesi*, III, 279-280).

Duhân sûresinin konusunu, kitaba ve peygambere inanmanın gereği ve önemi, inanmayanların dünya hayatında uğrayacakları sıkıntılarla âhirette çekecekleri azap, iman edip kötülüklerden sakınanların ise ebedî mutluluğa erecekleri hususu teşkil eder. Sûre, dinde kitabın ve vahyin önemini vurgulamak amacıyla kitaba yeminle başlar. İlk âyetler, Kur'ân-ı Kerîm'in her hikmetli işin hükme bağlandığı mübarek bir gecede indirildiğini açıklar; her şeyin ve herkesin rabbi olan Allah'ın böyle apaçık âyetlerle dolu bir kitap göndermesinin ilâhî bir rahmet olduğunu belirtir (âyet 1-8). Daha sonraki âyetler, Mekke müşriklerinin söz anlamaz, ibret almaz ve uslanmaz tutumlarının kötü âkıbetini açıklamak üzere Firavun ile kavminin durumunu ibret verici tarihî bir olay olarak anlatır. Vaktiyle İsrâiloğulları, Allah tarafından gönderilen peygamber sayesinde Firavun'un zulmünden kurtulmuştu. Onlar denizi yarıp geçmişler, fakat gerçeğe karşı direnen Firavun ile adamları boğularak helâk olmuşlardı. Geride bıraktıkları birçok dünya nimeti başka kavimlere intikal etmiş, kendileri ise yaratana ve yaratılmışlara karşı işledikleri suçların kötü sonuçlarıyla başbaşa kalmışlardı. "Ne gök ağladı onlara ne yer, ne de cezaları ertelendi" (44/29). Mekke müşrikleri Mısır firavunlarından, Yemen'deki Tübba' hânedanından ve onlardan önceki diğer kavimlerden daha güçlü değildir. Günahkâr olan bütün o kavimler helâk edildiğine göre Mekke müşriklerinin helâki de mümkündür. Ayrıca burada öldükten sonra dirilmeyi ve âhirette hesap vermeyi inkâr edenlerin cehennemdeki azaplarının dünya hayatında çektikleri sıkıntılardan kat kat ağır olacağı haber verilir. Bu âyetlerin (9-50) ardından kötülükten sakınan müminlere verilecek cennetlerin güzellikleri anlatılır. Bu büyük kurtuluşun inananlara Allah'ın bir nimeti olduğu bildirilir (âyet 51-57).

Sûre, "Biz bu kitabı düşünüp ibret almaları için senin dilinle indirip kolaylaştırdık. Artık sonucu bekle, onlar da beklemektedirler" meâlindeki uyarı âyetleriyle sona erer (58-59). Sûrenin baş taraftaki âyetlere atıfta bulunarak bu şekilde sona ermesi, hem konunun başıyla sonu arasındaki bağlantıyı sağlamak, hem de inanmayanların dünya ve âhirette karşılaşacakları güçlüklere dair yapılan uyarıyı pekiştirmek amacını güder. Nitekim Duhân sûresinden sonra gelen Câsiye sûresi, onların başlarına gelecek felâketleri daha ayrıntılı bir şekilde ele alır.

Duhân sûresinin faziletine dair, "Kim geceleyin Duhân sûresini okursa sabaha kadar yetmiş bin melek kendisi için istiğfarda bulunur"; "Kim cuma gecesi Duhân sûresini okursa günahları bağışlanır" (Tirmizî, "Fezâʾilü'l-Ḳurʾân", 8) meâlinde iki hadis rivayet edilmişse de bunların ve özellikle ikinci hadisin ileri derecede zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Tirmizî hadisleri zikrettikten sonra her ikisi için de **garîb*** değerlendirmesini yapmış, senedlerinin illetlerine dikkat çekmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "dhn" md.; *Müsned*, IV, 6, 7; Buhârî, "İstisḳāʾ", 2, "Tefsîr", 12/4, 30/1, 44/1, 2, 3, 4; Müslim, "Şıfâtü'l-münâfıkīn", 39, 40, "Fiten", 39, 40; İbn Mâce, "Fiten", 25, 28; Tirmizî, "Fiten", 21, "Tefsîr", 46, "Fezâʾilü'l-Ḳurʾân", 8; Taberî, *Câmiʿu'l-beyân* (Bulak), XXV, 111-115; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Ḳurʾân*, VII, 231-248; *Tecrid Tercemesi*, III, 271-280; Şevkânî, *Fethu'l-ḳadîr*, Kahire 1350, IV, 553-563; Âlûsî, *Rûḥu'l-meʿânî*, VIII, 37-57; Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 4290-4304.

 EMİN IŞIK

DUHÂNÎ ŞERİF ÇELEBİ

(ö. 1831)

Dinî eserler icracısı ve bestekârı.

Bursa'da doğdu ve gençlik yıllarını burada geçirdi. Öğrenimi ve yetişmesi hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Bursa'da Özbek Çarşısı'nda tütüncülük yaptığı için "Duhânî" lakabı ile şöhret bulmuştur. Zamanın üstatlarından dinî ve din dışı eserler meşkederek kendisi-